

Karácsonyi világszemle

Címszavak a Karácsonylexikonból

AGIOSZ VASZILISZ • Görögországban Mikulást egy kedves szent-társa helyettesíti. *Szt. Bazil* (görög nevén Agiosz Vaszilizs, Agiosz Vaszilosz) a kis-ázsiai Caesarea püspökeként (ma: Kayseri, Törökország) egész életében a szegények gyámolítója, a rászorulókat segítője volt: kórházat, szegényotthont, aggmenhelyet létesített. Örökölt vagyonát mind odaadta a nélkülözőknek. A görög ortodox egyház január 1-jén ünnepli az emléknapját, így a meglepetéseit – mivel őt tekintik Hellász ajándékhozójának – újévkor teszi a karácsonyfák alá.

ALILO • Grúziában a régi, Julia-naptár szerinti december 25-én (azaz január 7-én) ünneplik a karácsonyt. Ezen a napon mindennél felvonulások tartanak, ahol a családok díszes öltözetben (helyenként jelmezekben), karácsonyi zeneszóra sétálnak el a templomokhoz. A lehető leghosszabb útvonalon kanyarognak, hogy mindenki a házához közel állhasson be az így egyre inkább dagadó menetoszlop-

ba. Ezt a közös masírozást nevezik Alilo-felvonulásnak. A hálaadás szava, ami másutt Hallelujah, Alleluja, náluk ugyanis Alilo.

ALMAJÁSZOL • Németországban az utóbbi évtizedben a karácsonyi díszítés részeként ismét szokásba jött, hogy az ünnepi asztalra tett tányérok és poharak mellé almából kifaragott kis jászolszerűséget is elhelyeznek. (A héj nélkül maradt vágott felületeket citrommal dörzsölik át, hogy ne barnuljanak gyorsan meg.) Ebbe fektetik a viaszból öntött kis Jézus alakját. (Ilyenkor a dekorációs boltok többféle méretben és mintázottsággal árusítják.) Akinek úgy tetszik, almahéjból még takarót is szabhat rá.

ARANYVASÁRNPAP • A magyar nyelvű nyomtatványokban 1781-ben fordul elő először a karácsonyt megelőző utolsó hétzáró nap, Advent negyedik vasárnapja megnevezéseként. Mark Anton *Wittola* – Nagy István által fordított – „A tolerantiáról, a katolikus anyaszentegyháznak hitbéli fundamentumos tudománya” című munkájában: „az úgynevezett arany vasárnap éjtszakáján” formában említik.

AUTOGRAM • Ha valaki alkalmi Mikulásnak áll, annak alaposan bele kell élnie magát a szerepbe. Egy pillanatra sem feledkezhet meg arról, hogy ő egy eszmény megtestesítője. Olyan személy, aki felül áll az emberi gyarlóságokon, s aki a gyereklekekben élő valóságként jelenlévő karácsonyi csoda megjelenítője. Ha megfelel ezekről, könnyen kiábrándíthatja a benne rajongásig bízó aprónépet. Úgy, ahogy azt Shirley Temple, az 1930-as évek hollywoodi gyermek-

csillaga rögzítette emlékirataiban. Ő akkor vesztette el gyermeki hitét, amikor édesanyja vásárolni ment vele egy nagyáruházba, s odavitt a cég Mikulásnak (Santa Clausnak) öltözött munkatársához. Amikor azonban közeledett a sorban, hogy a többi gyerekhez hasonlóan, ő is elmondja a fehérszakállú öregnek, milyen ajándékokra vágyik, az felpattant a karosszékéből, félrelökött az útból néhány porontyot. Az orra elé tolta jegyzetömbjét... és autogramot kért „az ifjú művésznőtől”.

BAMBUSZLÁMPÁS • A Fülöp-szigeteken a gyerekek bambuszcsíkokból csillag alakú, belül tea-méccsessel, vagy apró gyertyácskával világító alkalmi lámpásokat készítenek. Akad ezeknek ragasztott, kötözött és fonott változata is. Sokat visznek belőle magukkal amikor betlehemezni indulnak, mert minden háznál, ahol jószívvel fogadják őket, a bejárat mellett elhelyeznek egyet-egyét belőlük. Ez rangot ad, versengést szül. Mindenki igyekszik a kis vándorokat a lakásához csábítani. A nagyon kedves, adományozó kedvű családoknál azon a nevezetes estén akár öt-hat ilyen bambuszrúdra tűzött csillag is pislákol.

BARBARA-POHÁR • A gánti németek hagyományait feldolgozó Vass Erika a Luca-búzás szokás egy sajátos helyi változatával találkozott. Barbara (Borbála) napján az ott élő sváb családoknál egy kis tányérba körbe búzaszemeket, középre pedig egy üveget vagy poharat tettek, hogy megmaradjon középen a kör. Abban szenteste méccsét vagy gyertyát égettek. A búzaszemeket rendszeresen öntözték vízzel, földet nem tettek rá. A kicsírázott

búza december 24-én már a pohár tetejéig ért. Így vált az ünnepi teríték fődiszervé.

BETLEHEMI NYÁJ • Nyugat-Morvaországban szenteste, a vacsora után minden gyermek kiszaladt az utcára, hogy bevárja a többieket. Hatalmas bégetésekkel és csöngettyűket rázva vonultak aztán végig a falun, a betlehemi pásztorok által terelt lábasjóságokat képviselve. A millennium idején még annyira általános volt körükben a szokás, hogy „A Monarchia népei” című kiadványsorozatban is érdemesnek találták megörökíteni.

BOLDOGSÁG • Vannak, akik egész életükben a boldogság titkait fűrkészik, receptjét keresik. Valószínűleg nem jutott még fülükbe az a francia szólás, amelyik egészen egyszerű megoldást kínál. Párizsban kell karácsonyozni, amikor hó lepi be a francia fővárost – és egy esztendőre már le is tudhatják a dolgot. „Ha havat látsz karácsonykor Párizsban, az egész jövő évéd boldog lesz...” – így szól a mondás. Hogy miért van mégis oly sok boldogtalan ember? Erre is egyszerű a magyarázat, a mondat ugyanis ekként folytatódik: „...de ez olyan ritka, mint tengert látni az Eiffel-toronyból.” (A tengerközelben fekvő vagy enyhe kontinentális éghajlatú városokban – mint például London vagy Párizs – a karácsonyi hó most is igen ritka, és a klímaváltozás miatt száz éven belül szinte természetfeletti jelenségnek fog számítani – olvasható a potsdami klímakutató intézet jelentésében. Íme, egy újabb érv a környezet- és természetvédelemre! Hacsak nem akarunk véglegesen boldogtalaná válni, többet kell törődnünk mindkettővel! (Bár ezt akár a párizsi hókívánság nélkül is megtehetnénk.)

BŐ KOVÁCS • Sajátos betlehemező játék volt ez a bukovinai székelyek körében. Adománygyűjtő körútjukon a fiatalok az ő, a bő (gazdag), azaz bőségben élő kovács történetét adták elő, akitől hiába kér szállást a mindenórás Mária és férje, József. A vasműves vak leánya meglátja azt, amit az apja képtelen. Velük

botorkálva, ő vezeti el őket a később történelmi jelentőségűvé vált istállóig, barlangig. A dicsőséges csecsemő világra jöttekor érdemei szerint a kovács átkot és büntetést, a lánya viszont örök boldogságot kap jutalmul. Az előadók ekként figyelmeztetik a ház urát és aszszonyát, hogy ők is választhatnak. A jóságot kezdhetik például azzal, hogy a bő kováccsal ellentétben gazdagon megrakják a házukhoz tért vendégek kosarait, zsákocskáit. Jelesül az övéiket is... Ma már csak az „Elindult Mária...” kezdetű karácsonyi népdal őrzi a szokás emlékét.

BUKARICA • Alojzija Stantić A bunyevácok rituális borfogyasztása című tanulmányában egy karácsony másnapján szokásos vendéglátásra is kitér. „Ha nincs Stipan a családban, akkor van a rokonságban, a szomszédban vagy a barátok között, őket illik felköszönteni. A köszöntőt mondók egy teli üveget, bukaricát vittek magukkal. Hogy a butykost ne hordják csak úgy mezítelenül, ezért régebben sültliba, napjainkban csirke combjával dugják be, hogy a gazdának, mielőtt meghúzza az üveget, legyen egy kevés alapja az iváshoz. Ha az üvegnek szűk volt a nyaka, akkor a libacombot az üveg mellé kötötték.” (A bukarica eredetileg fapoharat jelentett.)

CAROL OF THE BELLS • A csengettyűk dala, vagy Csengettyűdal. Ez a címe egy nagyon népszerű amerikai karácsonyi melódiának, amely több film (pl. a Téliapu, a Reszkessetek betörők!) fontos jeleneteiben is felcsendül. Érdekessége, hogy valójában ez egy Mikola Leontovics által feldolgozott eredeti

ukrán népdal: a Scsedrik. Az Egyesült Államokban, az arra turnézó Ukrán Nemzeti Zenekar terjesztette el 1921-ben. Angol szöveget 1936-ban írtak hozzá, s a rádió hősorkorában a karácsonyi adások révén lett közismertté. (Az eredeti Scsedriket a házakhoz járó újévi jókívánságot kántálók énekeltek Ukrajna-szerte már a XVIII. században is.)

CÉHFIGURÁK • A középkortól kezdődően a francia településeken, a templomok előtt minden advent idején berendeztek egy-egy betlehemi jelenetet. A főszereplőkön túl, a szokásos állatalakok, pásztorok, a háromkirályok szorongtak egymás mellett. A karácsonyt megelőző napokban azonban újabb, más tájakon szokatlan figurákkal gyarapodott a díszes társaság. Volt, ahol köszörüssel, kováccsal, halással, másutt vadással, támaszkodó molnárral, kerékjavítóval, piaci kofával, hentesselel, mészárossal, takáccsal, pékkel egészült ki a jelenet. Mindegyik alak a szakmája beazonosítására alkalmas módon volt kifaragva, kiöntve, megmintázva, hogy könnyen felismerhető legyen. Ezek a mesterek és szaklegények oly módon voltak külső körbe rendezve, mintha a pásztorokhoz hasonlóan ők is szájtáti bámészködőként köszöntենék a világra jött Megváltót. Minden odavaló céh elkészítette a saját szakmai közösségét megjelenítő bábút. A tekintélyesebbeket (az adományozásban kiemelkedőket) közelebb állították a kisdedhez, amiből az egykorú feljegyzések szerint időnként szörnyű civakodások kerekedtek.

CÉKLALEVES • Ahogy a magyarok többsége a halászléhez, úgy a lengyelek, litvánok, ukránok, Szlová-

kia lakóinak nagy része éppúgy ragaszkodik saját karácsonyi lakomája nyitóételéhez. Számukra a céklaleves az, ami nemzedékről nemzedékre hagyományozódva leginkább megidézi az emlékeket, s méltó az ünnepi hangulathoz.

COLA DE MONO • Chilében nincs karácsony e jellegzetes helyi ital nélkül. Bár az is igaz, hogy szinte csakis ott isszák, és csakis ekkor. Büszkélkednek vele, hogy ők találták fel ezt a likőrféleséget, amely a rumon kívül tejet, kávé, fahéjat, ánizst is tartalmaz. Házaknál is készítik, de a karácsonyt megelőző hetekben a boltokban, palackozva is árulják. A decemberi nagy melegre tekintettel, az italt általában jégkásával harmadáig megtöltött poharakban, vagy jégkockákkal szolgálják fel.

CSENGETTYŰ • Van-e menyeibb muzsika egy kisgyerek számára, mint a karácsonyi csengettyű hangja, amely egyes tájakon azt jelzi számára, hogy Jézuska, Karácsonyapó (vagy más) meghozta a feldíszített karácsonyfát. Másutt Mikulás, Santa Claus (vagy más) csak ajándékokat, de mindenképpen azt, hogy végre beléphet a csodákat és meglepetéseket rejtő szobába, ahonnan eddig kitiltották. A XVII. századi Angliában karácsony napján mindenki hordott a ruháján egy parányi dicsőítő csengettyűt, hogy minden lépésnél, mozdulatnál jelezze a többi járóknak: viselőjének fontos Jézus születésnapja.

Az ünnep és a parányi hangszer kapcsolatáról él egy olasz legenda is. Az angyali meghívásra Betlehembe siető pásztorok elhaladtak egy vak kisfiú mellett, aki épp az út szélén ült. Szeretett volna ő is velük menni, de tétova lépéseivel nagyon lelassította az iparkodó juhászokat. Egy ideig ő is utánuk caplatott, de a városba érve, a tömegben nyomukat veszítette. Senki sem tudta útba igazítani, ezért nagyon elkeseredett. Ekkor hallott meg – olyan távolból, hogy halk csilingelésnek tűnt – egy tehénkolopot. Mindig ugyanonnan érkezett a hang. Úgy okoskodott, abban

reménykedett, hogy az a bizonyos szarvasmarha tán épp abban az istállóban áll, melynek jászolához ő maga is el kívánna jutni. Követte hát a hangot... s valami csoda folytán a pásztorokat megelőzve jutott el a célig. Erre emlékeztet szerintük a csengettyű.

CSERESZNYEÁG • A férjre vágyó cseh leányok december 4-én, Barbora (nálunk Borbála) napján egész bizonyosan hosszasan szemlézik a környék cseresznyefáit. Ki ne szeretne ugyanis lendíteni a maga szerencséjén? Azt fürkészik, vajon melyik lehet a legéletrevalóbb ág. Ha aznap vízbe tesznek egy cseresznyeágot, ami legkésőbb karácsonyra kivirágzik, bizonyosan boldogabb ünnepet ülhetnek. Számukra ugyanis a kipattant rügyek jövő évi lakodalmat jósolnak.

CSÍKKERESZT • Bár a karácsonyi ünnepi terítésre a háziasszonynak minden családnál különös gondja volt, a Moson megyei paraszt- és polgárcsaládoknál jobban odafigyelni talán sehol sem kellett. Sok más helyen is szokásban volt két abrosszal borítani ilyenkor az asztalt, de náluk úgy kellett egymásra fordítani, hogy a középvonalak csíkjá szabályos keresztet alkosson. Mindaddig újragazították, amíg a művelet kicsit is „csáléra” sikeredett, hiszen hitük szerint egy ily balsikerű kereszt, egész évnyi szerencsétlenséggel sújtotta volna az asztal köré ülőket.

CSILLAGSZÓRÓ • Fémhuzalra kent és rászárított gyúelegyed, keményítőbe ágyazott massa, amelynek mintegy 45-50%-a bárium-nitrát, alumínium és/vagy vasreszelék. Ezek hatására, ha meggyújtják lassan ég, különféle méretű és színű szikrákat hány. *Kallinikoszról*, a 670 körül élt, a szíriai Héliopoliszban felnövekedett görög építészről (a „görögtűz” feltalálójáról) fennmaradt írásokban szó esik egy másik készítményéről, a „csodafáklyácskáról” is, ami szikrákat vetett. Mintadarab nem maradt belőle. Tudható viszont, hogy a világon elsőként a hamburgi Franz Jacob *Welter* szabadalmaztatta 1907-ben a

„szikrázó fénybot” előállításí mód-szerét. Kelendő árut hozott létre, az 1920-as években már egész Európában gyártották.

Ha valami nagyon sokra utalnak az emberek, azt mondják, annyi „mint égen a csillag”, pedig akár azt is kijelenthetnék: „sok, mint Földön a csillagszóró”. (Hogy világméretű fogalmat alkothassunk: 1988 karácsonyára például csak Magyarországon huszonkilenc millió csillagszórót állított elő az akkori egyedüli hazai gyártó, a Bólyi ÁFÉSZ Csillagszóró Kisüzeme.)

CSÚCSPUKKANÁS • Pukkanás? Sokkal inkább dörrenés lehetett! Pedig az angolul Christmas crackernek nevezett pukkantó alig ad nagyobb hangot, mint gyerekkorunk eldurantott papírzacsokói. Ha azonban közel ezret készítenek egyszerre hangadásra, az ágyúlövésekkel vetekedhet... És nem melleleg: Guinness-rekordot jelent! 2001 karácsonján Londonban 971 ember állította fel.

DIÓCSÓNAKOCSKÁK • Csehországban régen a jövőjósítás ritka módját alkalmazták karácsonykor. Ha nem fagyott be az ér, a patak, félbe szedett dióhéjakat bocsátottak a vízre. A közepébe vagy ceruzavastagságú karácsonyfagyertyát tapasztottak, vagy egy kanócdarab körött kiöntötték a héjakat viasszal. Akkor kellett hangozatosan kimondani a szerelemre, családra, munkahelyre, barátokra, sikerekre, gazdagságra vonatkozó kérdést, amikor a dióladikot a víz hátára tették. Ha partközében maradt a dióhéj, sem rossz, sem jó változásra nem számíthatott egy évig a kutakodó – minden maradt a régiben. Ha viszont fel-felkapaszkodott egy hullám hátára, de mindig visszasodródott a partra, az kudarcot, rossz fordulatot jelzett. Ha elaludt a láng, az szegényteljes kimenetről vallott. Az elsüllyedés súlyos betegség, halál, vagy ami még ennél is rosszabb: szakítás bekövetkezését sejtette. Ha azonban a dióhajó túlpartot ért, boldog lehetett a „kapitánya”, hisz kívánságai teljesülését, feltett szándékai meg-helyeslését ünnepelhette.

Szlovákiában is élt a szokás egy egyszerűbb változata. *Istvánffy Gyula* írta le 1902-ben a „Liptó megyei tót babonák” című munkájában. „Megtudhatja a leány azt is, hogy ahhoz fog-e férjhez menni, akit szeret, csak vegyen elő karácsony estéjén egy diót, azt vágja ketté s jelölje meg, melyik fél az övé, melyik a legényé, aztán tegye a két féldiót egy vízzel telt edénybe vagy mosdótálba, s helyezzen rájuk egy-egy kis darab égő gyertyát. Ha a két féldió egymáshoz közeledik a vizén, akkor egymáséi lesznek. És amelyekök gyertyája hamarabb elalszik, kettőjük közül az fog hamarabb elhalni.”

DÍSZ-REKORD • A világ jelenlegi legnagyobbjaként számon tartott karácsonyfadísz egy galvanizált acélból készített, hatalmas akasztófüllel ellátott szobányi színes gömb. Az átmérője 4,2 méter! A mexikói *Sergio Rodriguez* készítette, aki korábban már a legnagyobb, 3,9 méter magas, 3,2 méter széles gyertyadísz világcsúcsát is bezsebelte. Most már csak egy Eiffel-torony méretű karácsonyfát kell valahogy összehegesztenie, hogy a díszei méretarányosan ráférjenek...

DISZNÓFEJ • A középkori Angliában a karácsonyi asztal legfőbb ékessége volt a középen, egy tálcán – már az ünnepi étkezés megkezdése előtt – elhelyezett főtt disznófej. Amíg az előélt és a levest elfogyasztották, folyvást az asztalfőről szemezett a jelenlévőkkel. Csak ezután került rá a sor. Mustármártással fogyasztották.

DOBHÍRADÓ • Vannak helyek, ahol nincsenek harangok, vagy ha akadnak is, csak misére hívnak. Afrikában a híradás hagyományos eszköze a dob. Ha öröm, vagy bánat éri

a családot, a falut, amikor veszély közeledik a szomszédos település felé, azt a törzsi dob pergetésével, ritmusváltásos ütéseiével adják hírül. Aki hallja, ha fontosnak érzi, maga is dobhoz ül, és továbbítja az üzenetet. A vész kivételével, ami azonnali híradást igényel, általában este történnek a dobközlések. Karácsonykor Kamerun, Nigéria és Kongó keresztény közösségei ezt dobolják világgá: *Megszületett!*

DZSRAKALUC • Az örmények régebben olajmécseseket égettek a karácsonyt megelőző egész éjszakán, amivel egyrészt a betlehemi csillagra, másrészt Jézus világra jöttére utaltak. A szokást jelölő kifejezés is a lámpás és az olajöntés szavak összetételéből keletkezett. Az olajmécs helyét később a petróleumlámpa vette át. Manapság a hagyományörző családoknál vagy az előbbi, vagy az utóbbi világol a szent éjjelen, de a modernebbeknél is égve hagynak egy-egy villanykörtét, vagy vastag, hajnalig-reggelig kitartó gyertyát gyútanak, megismételve Jézus szavait: „*Én vagyok a világ világossága...*”

ESKÜVŐ • Az indiai keresztények előszeretettel kötnek házasságot karácsonykor. Mivel e napot kiemelkedően szerencsésnek tartják, úgy remélik, úgy tapasztalják, hogy ez áttapad az egymást ekkor férjje-feleséggé fogadó párokra és családtagjaikra is.

ÉBRESZTŐKORTY, ÉBRESZTŐFALAT • A Galga mentén élő szlovákoknál karácsony első napja úgy indult, hogy a családfő a háza népének az ágyhoz vitt egy-egy pohárka szeszes italt (a gyerekeknek szörpöt), egy-két falat kenyeret, kolbászarikát, vagy szalonját. Amíg nem ért oda, aznap senki sem kelt fel, mivel ezzel a szertartással remélték biztosítani a család következő évi bőségét és egészségét.

Az óceánon túl, Amerikában is van egy ehhez hasonlatos szokás. Ott a szenteste a fa alá helyezett ajándékokat csak karácsony reggelén lehet kibontani, és csak miután a család valamennyi tagja a saját ágyában elfogyasztotta a reggelire

feltálat forró, tejszínhabos kakaóját. A gyerekeknek a szülők szervírozzák az italt, majd azt követően visszafekszenek, s kivárják az ágyban, amíg csemetéik nekik is ágyhoz viszik kakakóikat. A gyerekek türelmetlenül, de kivárják az utolsó szülői kortyokat, majd papucsban, köntösben, máris szaladnak kibontani a díszes csomagokat.

ÉLŐ HAL • Az egymást követő nemzedékeknek elég nehéz közös emlékeket találniuk. Az 1950-1970-es években gyermekeskedők számára a karácsony körül azonban több ilyen is adódhat. Ezek egyike a közellátás nehézségeivel függött össze. Karácsonykor az elmaradhatlan halászlé és rántott hal pontyot követelt. Karácsony közeledtével azonban véstesen fogyott az esély az újabb halszállítmányokra. A szerencsésebb késlekedőknek – jobb időkben – legföljebb a fagyasztott tonhal maradt (rosszabb időkben néhány doboz szardínia). Ezért aztán egy héttel, három-négy nappal az ünnep beköszönté előtt a családok zöme új lakótárral ismerkedhetett meg. Néhány napra körülményesebbé (vagy lehetetlenné) vált a tisztálkodás bizonyos válfaja, mivel a fürdőkádban, mosdóteknőben egy többnyire túlhízott ponty úszkált. (Ha a szomszédnak nem volt kádja, akár kettő is, ami nagy mulatság volt a gyerekeknek.)

FARKASÉJSZAKÁK • A szlovén nép körében a XIX. század végén és a XX. első évtizedeiben a december 6-24. közötti napjainak sötétedés utáni időszaka szorongásokkal telt. „Farkaséjszakák” – így nevezték ezeket. A végsőkig rövidülő napok miatt a túlvilági gonosz lelkek, a földi vadállatokkal

és boszorkányokkal szövetkezve, ilyenkor jelentették a legnagyobb veszélyt, ekkor váltak a legerőteljesebbé. Fejszékéből, vasvillákból tettek andráskeresztet az istállók, a pajták, az ólak bejárataihoz, hogy ne férhessenek az illetők a jószágok közelébe. A túleveles erdei ágak is védelmet adtak, mivel bizonyosak voltak abban, hogy a boszorkányt és a gonosz lelkeket összeszurkálja. Ezért éjszakára minden ablakba és ajtóba természetes fenyőágakat aggattak.

FARSANGOLÁS • Írásos nyoma van, hogy a letűnt századokban, Jézus születésnapján az emberiség egy része nem mindig viselkedett méltósággteljes illendőséggel. Magyarországon is maradt nyoma ilyen esetnek. A kassai városi tanács például 1617-ben intézkedett, hogy őráratok („cirkálók”) járják szenteste az utcákat, fogják el, s állítsák elő a helytelenkedőket. A kassai bírót pedig súlyos büntetésükre ösztönözte. Az intézkedés kiváltó okát ekként foglalták írásba: „*karácsony szombatján éjjel mezítelen karddal járnak, farsangolnak, csillaggal járnak, sőt még az asszonyi állatok is éjjel farsangolnak férfúi ruhába öltözvén, mely dologért Úr Istennek haragja száll rájuk, ha elszenvédjük*”.

FELOLVASÁS • Karácsony este az iraki keresztény családok összegyűlnek, hogy égő gyertyával a kezükben együtt hallgassák meg az egyik gyerek felolvasásában a Jézus születéséről szóló bibliai részeket. A felolvasás másfelé is dívott. Franklin D. Roosevelttől otthonában a szenteste visszatérő eseménye volt, hogy a családfő felolvasta Dickens Karácsonyi énekét. E szokását akkor is megtartotta, amikor az Egyesült Államok – egyetlen négyszer is megválasztott – elnökeként a washingtoni Fehér Házban lakott.

FORGALMI DUGÓ • Karácsony este az örmény kisváros, Edzsmiat-szin utcái szinte járhatatlanok a hatalmas tömegtől, s minden szabad helyen gépkocsik parkolnak. Az odavezető utakon pedig dugót dugó ér: egész nap csak araszolnak a járművek. „Az örmény Vatikán”

számos temploma közül a legtöbben a székesegyházba igyekeznek az esti-éjszakai szertartásokra, virrasztásra. Ennek a több átalakítást megélt katedrálisnak alapjait a hagyományok szerint Világosító Szent Gergely (Örményország védőszentje) tette le. Ami tény: az eredetileg javarészt fából épült bazilikát 303-ban ő szentelte fel. Kőtemplommá 618-620 körül épült. Ami lenyűgöző, és legfőképpen közönségvonzó, hogy a látogatók olyan liturgia részeseivé válhatnak ezen a helyszínen, ami több mint 1700 éve minden karácsonykor, mindig ugyanúgy történik meg.

FÜSTRJÓSLÁS • Az ercsi szerbekenél a szentesti vacsora úgy ért véget, hogy a gazda egy kanálnyi levest csurgatott óvatosan a gyertyalángra. Az egész család riadtan figyelte a füst útját, mert aki felé megindult az számíthatott legelébb a halálra.

Egy pilisszentkeresztői védőnő, *Kecskésné Hoffner Klára* úgy emlékezett vissza gyerekkorára, hogy őfeléjük a lángot kellett szemmel tartani. „Leülünk az asztalhoz, meggyújtjuk a gyertyát. Szép egyenes lánggal kell égnie. Ha valaki felé húz a láng, az beteg lesz vagy valami éri, és ha elalszik a gyertya, akkor az asztal körül ülők közül valaki meghal. Soha nem aludt el gyertyánk, csak akkor, amikor az utána levő év májusában meghalt apukám...” – írta.

GRINCS • A karácsonygyűlölő, de végül mégis jobb belátásra térő szőrös, zöldszerű lény, magányos barlanglakó. Amíg Theodor Geisel, a *Dr. Seuss* néven alkotó német származású amerikai író, karikaturista több képregénye és egy 1966-ban forgatott amerikai rajzfilm (*How the Grinch Stole Christmas*) hőse volt, a nagyvilág mit sem tudott róla. 2000 decembereitől azonban gyors világkarriert futott be. Akkor mutatták be a *Ron Howard* által rendezett, az 1957-es Geisel-mesét továbbalakító filmet, melyet Magyarországon „A grincs, aki ellopta a karácsonyt” címen forgalmaztak. A szentimentális történet – ijesztő külsejű hőse ellenére – kirobbanó közönségikert

hozott. A film közel másfél évtizede őrzi az elsőséget a minden idők legnagyobb anyagi hasznot hozó karácsonyi mozil alkotásai rangsorában. Csak az Egyesült Államokban történt vetítéseivel 260 044 825 dollár (mai árfolyamon 57,3 milliárd forint) bevételt termelt.

GIBÁNICA, GIBANICA • A hazai szerbségnél a szenteste hagyományos süteménye a gibánica, a mákkal, dióval, darált tökmaggal töltött pászkatésza. A szlovénok rétestésztából sütik, amellyel az egymásra halmozott dióval, reszelt almával, túróval és mákkal töltött rétegeket választják el.

GYERMEKIJESZTÉS • *Franko-vics* Györgytől tudjuk, hogy a volt alsószentmártoni sokácok, amikor karácsonykor az asztalhoz ültek, fordítva öltötték magukra a kabátot, bundát, hogy megijessék a gyerekeket.

GYERMEKVÉDELEM • Szerencsénk volt az akkori sokácoknak, hogy nem a mai Dél-Afrikai Köztársaságban éltek. Fordíthatták volna azonnal vissza az öltözetüket. Abban az országban nemcsak ijesztgetni nem engedik a gyerekeket, hanem a megfélemlítésükre tett kísérleteket is szigorúan büntetik. 2003-ban például betiltották azokat a reklámokat, amelyek a Mikulásnak címzett levelek írására sarkallta volna őket. A döntést hozó országos reklámhatóság úgy érvelt, hogy ezek előre megfontolt, haszonszerzésből elkövetett visszaélések a gyermekek hiszékenységevel. Később (a Mikulás-titok lelepleződésekor) komoly lelki válságba sodorhatná őket, ha hinnének a hírverésnek, s az ősz szakállú, puttonyos öregtől várnának mindenféle ajándékot, meglepetést, csodát...”

HALABUJI • Ez a magyar fülnek mulatságosan ható szó a Távol-Kelet egyik szegletében igencsak megdobogtatja a keresztény kultúrkörhöz tartozó, illetve a hollywoodi filmek bűvköréhez kötött gyermekszíveket. Santa Halabuji ugyanis Santa Claus koreai megnevezése.

HÁLAKÁRTYA • Az Egyesült Államokban a karácsonyt megelőzi egy hasonlóan fontos családi ünnep, a november végi Hálaadás napja, melyen az égieknek mondanak közös köszönetet. Úgy egy évtizede kezdett elterjedni az a nagyon szép szokás, hogy karácsonykor is hálát adnak. Tekintetük azonban ekkor a földiekre irányul. Az ajándékok mellé egy hálakártyát is csomagolnak, amelyen szépen megfogalmazott mondatokban, saját kézzel, saját gondolatokkal azt foglalják össze, hogy a megajándékozottnak miért tartoznak különösen köszönettel. E lapokat minden csomagocska kibontásakor fel kell olvasnia annak, akinek szól. „Hálás vagyok azért, hogy humoroddal a legnehezebb helyzetekben is megmutattad a bajokon való felülemelkedés lehetőségét.” „Hálás vagyok azért, hogy megmutattad, a súlyos betegség sem veheti el az ember jókedvét és emberszeretetét.” „Hálával tartozom neked azért, mert önzetlenül segítettél akkor, amikor akadtak, akik elfordultak tőlem.” „Köszönöm, hogy példát adtál nekünk arról, hogy miként kell méltósággal elviselni a veszteségeket.” „Szeretnék én is olyan jó apja lenni a gyerekeimnek, mint amilyen te vagy nekünk. Köszönöm Apa.” Az ilyen és ezekhez hasonló, személyre szabott köszönet-mondások – szemtanúk szerint – olyan érzelme hullámokat indítanak el, amelyek a korábbiaknál is bensőségebbé teszik az ünnepet.

HANGUTÁNZÁS • Miként azt lelkes helytörténészek feljegyezték, Szentes környékén az 1940-es évek végéig élt egy olyan népszokás, amely szerint a szentestére készülő háziasszony, ha a konyhai munkát befejezte, leguggolt és kezét csípőjére téve háromszor körülszökdelt az asztalt. Eközben száját egyfolytában a tyúk kotyogására emlékeztető hangok hagyták el. (Így remélt korai és szorgalmas tojókat baromfiudvara népei közé.) Hogy ne érezze túlzottan nevetségesnek magát, arról családtagjai gondoskodtak, mivel kotyogásával párhuzamosan az egyik rőfögött, a másik nyerített, a harmadik tehénként

bőgött, vagy csacsiként iáázott – szintén hasonló szándéktól (bőséges szaporulatvagytyól) vezérelve.

HARANGZÚGÁS • A XVIII. század magyar városaiban a karácsonyt megelőző éjszakán, 23 órakor az összes templom valamennyi harangját megszólaltatták, és hosszan bongatták. A harangzúgással figyelmeztették a lakókat arra, hogy ideje készülődniük az éjféλι misére indulásra. Norvégiában ma is a hagyományok szerint járnak el. Sőt! Ott a templomokban akár órákon át is harangoznak a karácsony kezdetét jelezve. (Miközben lehet, hogy a karácsonyfák körül a családok épp a Csendes éj éneklésével igyekeznek túlharsogni a folyamatos csengett-bongást.)

HASZNÁLT PAPÍR • A környezetvédelem és a környezettudatos gondolkodás is karácsonyi divatot teremt. Nagy-Britanniában és Hollandiában sikk lett díszpapír helyett már használaton kívüli térképekkel, képesmagazinok lapjaival, plakát-, és tapétadarabokkal becsomagolni a karácsonyfa alá kerülő ajándékokat. A díszcsomagolás e sajátos módjához az újságok még képes útmutatókat is adnak. Akadnak, akik egész évben vadásznak az ízléses csomagolóanyagként újra hasznosítható papírokra. Azzal a meggyőződéssel teszik, hogy így sok-sok fát megmenthetnek.

HIVATALOS SZÁLLÍTÓ • Valaha egy kereskedőnek vagy szolgáltatónak a legnagyobb elismerése az volt, ha

az uralkodói családot is az üzletfelei között tudhatta. Még a cégtáblákra, névjegyekre, levélpapírokra, plakátokra is felkerült: „császári és királyi udvari szállító”; vagy „hivatalos udvari szállító” az illető. Ezek a címek ugyanis a kimagasló minőséget és a megbízhatóságot szavalták. A Finnair légitársaság újabban hasonló babérokkal ékeskedik: „A Mikulás hivatalos szállítója” lett. Magamagát nevezte ki annak, hiszen Finnország köztársaság, így hiába várna királya megrendelésére. Tény azonban, hogy a lappföldi Mikulást, Joulupukkit valóban ők röpítik szerte a világra (decemberként Magyarországra is). Bár – tegyük gyorsan hozzá! – nyilván csakis akkor, ha a rénszarvasai éppen gyengélkednek.

HOSSZÚMISE • Nem véletlenül nevezik így az egyiptomi kopt ortodox keresztények a maguk szertartását. A karácsony napját köszöntő istentiszteletük valóban hosszú. Hat órán keresztül tart!

HRISZTO • Hriszto *Botev* – „a bolgár Petőfi” –, a költő és szabadsághős hazafi nevét Magyarhonban sokan ismerik. (Nevét viselte a budapesti Bajza utcai bolgár iskola.) Karácsony kapcsán most csak ezért emlegetjük, hogy elmondhassuk: Bulgáriában a betlehemi születésnap a Krisztus nevét viselő Hrisztók és Hrisztinák névnapja is. És ha már ezt elárultuk, ne hagyjuk említetlen, hogy az ünnep második napján a Szent István vértanúval névrokonságot tartó Sztefanokat, Sztefankákat, Sztanjókat, Sztoilokat, Sztojanokat és Sztanimirokat köszöntik.

HUNYÓJÁTÉK • A Vasárnapi Újság 1898. december 25-én számba vette az akkor meglévő karácsonyi babonákat. Közöttük említette azt a jóslást, amellyel a lányok ütötték el nagy kíváncsian az éjféλι miséig várakozással töltött időt. Így írják le a jóseeményt: „Küldjék hunyni a lányt és takarjanak le fésűt, pénzt, kulcsot, s a leány bejövet válasszon jobbraesőt, középsőt vagy balraesőt. Ha a pénzt választja: gazdag ura lesz; ha a fésűt: veszekedő férj;

ha pedig a kulcsra esik választása: ez olyan gyengéd párt jósol neki, akivel csupa öröm lesz az élete. Kergessék még egyszer hunyni a lányt, s takarjanak le a kendővel virágot, gyűrűt és olvasót. Ha a virágot választja a lány: akkor a következő évben menyasszony lesz; ha a gyűrűt választja: akkor már férjhez is megy; ha ellenben az olvasót választja: akkor bizony otthon felejtik.”

IMBULJUTA • A máltaiak legjellegzetesebb karácsonyi étel- vagy italkülönlegességüket (ki ennek, ki annak tartja) az éjfélt miséről hazatérve fogyasztják. Az Imbuljuta ugyanis egy forró, édes gesztenyeleves. A gesztenye mellett víz, kakaópor (ivócsokoládé), étcsokoládé-forgács, reszelt narancs- és mandarinhéj, porcukor, őrölt szegfűszeg kell az elkészítéséhez. Étél vagy ital? Egyszerű a válasz: ha a különleges lében megfőtt gesztenyékkel együtt tálalják, akkor az előbbi, amennyiben azonban azok nélkül, poharakban szolgálják fel, akkor kétségtelenül az utóbbi.

ISTVÁN-LOVAGLÁS • Karácsony másodnapja hajnalán az alföldi legények lóra pattantak és kiporoszkáltak velük a határba, hogy a ló egészséges maradjon a következő évben is. A lovas gazdák karácsonyi csemegékkel biztosították, hogy minden lovukra jusson ifjú lovas ehhez a közös kilovagláshoz, amelyben így Szent István vértanú és a karácsony kultusza egyszerre érvényesült.

JÉZUSKA SZALMÁJA • *Sasvári László* „Ruszin hagyományok görögkatolikusságunk néprajzában” című könyvében emlékeztet rá, hogy a ruszinok a karácsony esti vacsorát addig nem kezdték meg, amíg a gazda ünneplőben öltözötten szalmát nem hozott be, amit Jeziskova slamka (Jézuska szalmája) néven emlegettek. „A gyerekek szerettek a szalmán hancúrozni, mondták is nekik: Prinesli Jeziskovu slamku. (Behoztuk a Jézuska szalmáját.) A szalmát karácsony második napján vitték ki a kertbe elégetni.”

JÓLASVEINAR • Így nevezik azokat a rosszcsonn manókat, akik az izlandi gyerekek ajándékait szállítják. Karácsonyig naponta eggyel többen vannak, összesen tizenhároman. Korábban rettegett személyek voltak, de 1932-ben Jóhannes Jonasson Uruk *Köttlum* (1899-1972) róluk szóló elbeszélő költeményében (Jolin koma) részben átvette, részben átgyúrta a néphagyományt. Attól kezdve a manócskák már gyerekbárát üzemmódban rosszalkodnak. December 12-étől érkeznek, s ahogy jöttek, december 25-étől egyesével távoznak. Mindegyiküknek egyformán tizenhárom napja van a maga ajándéka átadására, illetve annak a csínytevésnek sorozatos elkövetésére, amiről a nevét kapta. Hollywoodnak köszönhetően a világ gyermekeinek nagy része képes határozottan felsorolni, névén szólítani Téalapó rénszarvasait. A Jólasveniar-csapatnak rosszabb a hírverése: Birkajesztót, Tejbeivót, Serpenyőcsenőt, Fakanálnyalót, Edénykaparót, Bililopót, Ajtócsapkodót, Joghurtdézmálót, Kolbászrablót, Bekukucskálót, Kenyérszágalszót, Húshorgaszt és Gyertyazabálót kevesebben ismerik. Talán így, hogy bemutattuk őket, ezen is változtattunk egy kicsit.

JÚLIUS KARÁCSONYA • Ilyen is van! Ausztráliában ülik meg egyre többen, pontosan úgy (díszítéssel, énekekkel, étkekkel és ajándékozással), ahogyan azt a decemberi

Európában szokták. Azok fordulnak ehhez a megoldáshoz, akiknek a téli hangulat hiányzik az ünnephez (ott ugyanis a mi nyarunk idején van tél és esély a fehér karácsonyra)... És persze azok is, akik többször szeretnek kapott és adott ajándékért izgulni.

KALAPÁCSSTÁNC • A XVII-XIX. században a karácsony – hűsvét, Szent István-nap, a mindenkor király névnapja és az adott bánya védőszentjének emlékűnepe mellett – munkaszünetes bányász-örömnappal volt. Amint azt a Pallas Nagylexikona írja: ilyenkor, így karácsonykor is díszruhában, bányászjelvények és zászló alatt, alakzatban vonultak a templomba. Este pedig nagy mulatságot tartottak, melyben sajátos, szénfejtő szerzásaikkal kezükben kalapács- és éktáncaikat is eljárták. A szokás azonban az 1800-as évekre kihalt, mivel sok balesetet okozott, garázdaságokat szült.

KARÁCSONYI BÉLYEGKLUB • A világ bélyegkiadását nagyon sok ország és igen gyakran gazdagítja karácsonytémájú levélragaszokkal. Vannak olyan emberek, akik csakis ezeket tartják összes albumukban. Hosszas levelezésekkel tartják számon, s szedik össze a különböző karácsonyi filatéliai anyagot, beleértve az ünnepi postai pecsételéseket is. A legelkötelezettebbek Harmony városában (Minnesota állam, USA) nemzetközi egyesületet hoztak létre, hogy előmozdítsák a gyűjtők közötti kapcsolatokat. Több mint százfős tagságukban minden földrész képviseltetve van. (Az egyik tagtárs éppen egy antarktiszi kutatóállomást vezet – úgyhogy még a jéggel borított kontinens is.) A Christmas Phil Club (Karácsonyi Bélyegklub) negyedévente Yule Log címen ismeretterjesztő újságot jelentet meg, amelyben részletesen bemutatja a karácsonyi bélyegképeket, terjeszti a karácsony szellemét, segíti a cserekapcsolatok kialakulását és működését.

KÁSÁZÁS • Észtországban a karácsony a vallási közösségek egymás közötti jó kapcsolatának építésére

is szolgál. A szomszédos református, evangélikus és más protestáns gyülekezet hívei az ünnep első napján, minden évben váltott helyszínen találkoznak egymással. Barátkoznak, majd étkezéshez ülnek, s közösen falatoznak. Arról is jó előre gondoskodtak, hogy egyik hitcsoport se versenyezzen a másikkal, az egyes fogások értékét, különlegességét illetően. Csak és kizárólag egyetlen étel szolgálható fel, az pedig a kása. Így egészen bizonyosak abban, hogy e találkozók nem az ételekre, hanem a szellemi kincsekre, a karácsony üzeneteire összpontosítanak.

KENYÉRTÖRÉS • Görögországban vannak vidékek, ahol karácsony reggelén az ünnepi mise után a pap körbejárja a házakat, hogy egészen szokatlan dolgokat műveljen. Fejére rakatja a karácsonyra süttött, úgynevezett Krisztuskenyeret, majd két oldalról megragadja, megtöri, majd addig húzza, míg kettévál. Ha a nagyobb darab a jobb kezében marad, akkor a következő évben gazdag búza-, ha a bal kezében, akkor viszont bő kukoricatermésnek örülhet a gazda. Olyan lehetőséget, hogy valamiből ne teremjen több – igen bölcsen – nem hagytak a szakitópróbára.

KIRÁLY • A horvátországi Dalmácia területén volt szokásban még a múlt század első évtizedeiben is a karácsonyi királyválasztás. A házasság korúak és agglegények különböző ügyesség- és bátorságpróbák során választottak maguknak ilyen alkalmi uralkodót. Fejébe papírkoronát, kezébe pedig jogarként tamburát tettek. Parancsait végrehajtva mulatták át a következő napokat. Királysága még a pünkösd szaktársainál is rövidebbre szabott, hiszen mindössze néhány napra korlátozódott, legkésőbb az új év beköszöntével véget ért.

KOCKÁZÁS • Karácsony második napján a dánok a széles rokonságot és barátait is igyekeznek vendégül látni, így rendszerint az ebéd és a vacsora más fedél alatt éri őket. A megnövekedett társaság gyakran tölti az időt a svetkrinek

nevezett kockajátékkal. Ennek lényege, hogy minden résztvevő hoz 1-5 olcsó ajándékot úgy becsomagolva, hogy lehetetlen legyen kitalálni, mik azok. Az asztal közepére teszik, és az összes vendég felváltva dob egyszerre két kockával. Ha valamelyik hatost mutat, akkor egy ajándék kivethető a halomnyiból, ha egyest, akkor vissza kell tenni egyet, vagy ha nincs mit, zálogot kell adni helyette. Amikor két azonos számot dob a játékos, akkor megváltozik a kocka továbbadásának iránya. Ha ráadásul mindkét szám egyes, akkor a szerencsétlen kockaforgatónak minden addigi nyereményét vissza kell szolgáltatnia. A játék előre megbeszélte ideig tart, illetve előbb is befejeződhet, ha valaki az összes ajándékot elnyeri. A vidámság ezzel korántsem ér véget, a bennmaradt zálogokat ugyanis csak mókás feladatok teljesítésével lehet kiváltani, és a kibontott nyereményeket is ekként lehet a másokéira cserélni.

KÖTÉL • A bűnmegelőzés sajátos módját alkalmazzák karácsonykor a cseh és szlovák családok. Egy közös babona szerint, ha ilyenkor az asztal lábára csomóznak néhány napra egy kötelet, az felér egy vagyonzabiztosítással. Egy esztendeig a házat és gazdasági melléképületeit megvédi a betörőktől s a tolvajoktól. (Feltéve, hogy azok is hisznek a babonában.)

KÖZSÜTÉS • A Kárpátalján élő ruszin falvak lakói közösen készítetik el a karácsonyesti ostyáikat. Minden család saját lisztmennyiséggel járul hozzá a sütéshez, amely mindig a Luca-napot követő első munkanapon történik. A kisütés után a helyi pap egyszerre áldja meg az egész készletet. A sütőhelytől a gyerekek hordják haza a szenteste e fontos kellékét.

KRUMPLIS HURKA • A magyar, sváb, román és szlovák falvakban a disznóöléseket úgy időzítették, hogy karácsonyra nagy mennyiségű hús- és kolbásznemű kerüljön a kamrába. Nem mindenki volt azonban olyan szerencsés, hogy tobzódjon a húsok között. A

zenész cigányok például borssal, pirospaprikával, fokhagymával, párolt-pirított hagymával és némi liszttel összedolgozott, reszelt burgonyát töltötték a hurkabélbe. Azt főzték, süttötték ki, s tálalták az ünnepi asztalra. (A beás cigányok egy-egy keskeny húscsíkot úgyeskedtek a bélbe, s kukoricadarával tömték körül. Ez a „fehér hurka” is a szegénység eledele volt, amihez azonban ők is a karácsonyi bőség egyik jeleként ragaszkodtak. Máskor ugyanis ennyi sertéshús sem került a szájukba.)

LÓHARAPÁS • Walesben nagyon függően és végtelenül óvatosan kell közlekednie december 25-én annak, aki nem kíván zálogot, vagy pénzt adni egy lónak. Akad más megoldás is, akkor viszont egy szatyornyi elemőzsiát, mindenféle csemeget kell hordoznia magával. A közterületek bármelyikén lecsaphat rájuk ugyanis a fehér ló, hogy megharapja őket. Rendszerint orvul, lesből támad. Akit megharap, annak mindenképpen fizetnie kell. A kelta eredetű karácsonyi szokás lényege: úgy tűznek hosszabb rúdra egy lókoponyát, hogy alsó álkapcsát zsinórral mozgathatni lehessen. Alá áll a falusi fiatalok által megbízott, megválasztott ügyes kezű fiatalember, akit a „ló sörényéhez” kötött fehér lepedővel takarnak le. Négyen-öten kísérik, hogy tetten ériék harapásait, s átvegyék az áldozatok „önkéntes adományait”. A kelta ősökre tekintettel mindeközben cefetül káromkodnak, felváltva vagy együtt ócsárolják az apró ajándékokkal kedveskedő közlekedőket. Ha azonban elégedettek, a keresztény bűjlik elő belőlük, s szép karácsonyi hálaénekekkel mondanak köszönetet.

LUCA-KALENDÁRIUM • Ez a világ talán legegyszerűbb időjóslása. (Egy meteorológiai intézet fenntartásánál mindenképpen olcsóbb, bár kevésbé megbízható módszer.) Semmi mást nem kell tenni, mint megfigyelni a december 13-25. közötti napok időjárását. A tizenkét nap mindegyike egy-egy jövő évi hónapnak felel meg. Tizenharmadikán a jövő januárhoz, a huszon-

ötödike a decemberhez ad tám- pontokat. A havazással telő tizen- negyedik példaul csapadékos ápr- ilist, azt átlagosnál kevésbé hideg huszadika forró augusztust ígér.

MADÁRETETÉS • Tollas baráta- ink igen sokat köszönhetnek *Assisi Szent Ferenc*nek. Tőle ered az a hagyomány, hogy december de- rekától magokkal teli etetőket rak- nak az ablakokba. A híres rendala- pító szerzetes ugyanis feljegyzések szerint egy alkalommal ezt monda- ta: „Ha beszélhetnék a császárral, törvényt hozatnék vele, hogy a pa- csirtáknak karácsony estéjén ma- got szórjanak a havas utakra, hadd legyen részük ünnepi lakomában e szent napon nekik is.”

MÁKOS MÁCSIK • A nyelvészek szerint mácsik szavunk a mákos csík (mákos metélt) rövidüléseként keletkezett, majd leszűkült jelen- téstartalma csak magára a metélt tésztára tapadt. Így aztán diós má- csikról, túrós mácsikról, lekváros mácsikról is lehet olvasni a népi receptkönyvekben. Karácsonykor a mákos mácsik járta. Nemcsak pa- raszti, hanem az úri konyhákban is. Mindannyian sejtjük, visszaemlé- kezéseket olvasva pedig tudhatjuk is, hogy a hazájukból számkivetve élők honvágya karácsony közeled- tén ezerszeres súllyal nehezedik lelkükre. Ez *Kossuth* Lajos 1850. december 21-én kelt, a szintén emigrációba kényszerült *Pulszky* Ferenchez írt leveléből is kitetszik: „Remélem, hogy lesz még kara- csony, amikor Pulszkykné készítette mákosmácsikot fogyasztatok el Szécsényben”.

MÁRKUS BÁCSI • Markus Rautio (1891-1973) finn rádiós újságíró, egyebek mellett a finn és svéd nyel- ven sugárzott *Gyermekóra* műsor- vezetője volt. E minőségében 1927- 1930 között többször is közölte kis hallgatóival egy olyan gondolatát, amire azóta egész „iparág” épült. Tőle ered az „igazi Mikulás”, Jou- lupukki lakhelyének pontos meg- határozása. Ő árulta el, hogy Lapp- földön, Korvatunturiban, három hegycsúcs tövében él. Márkus bácsi még meglelte, hogy szavai valóság-

gá váltak, Mikulás csakugyan oda- költözött. 1950 nyarán egy kis fából készült kunyhót építettek Joulu- pukki számára Rovaniemitől nem messze, a Korvatunturihoz vezető út mentén. Az 1960-as évek végére egész falu nőtt köré. Népszerű tu- ristalátványosság lett. Vannak benne lakóházak, ajándékboltok, mozi, múzeum, vendégszálló, étterem, cukrászda, posta és manóműhe- lyek (ahol a gyerekeket is megta- nítják mindenféle kézművességre). Rénszarvasfogattal, törpékkel, Jou- lupukkiival, sőt időnként a feleségé- vel is lehet ott találkozni. A manók ajándékraktárait és csomagoló üze- megységeit azonban hiába kere- sik a látogatók. (Az idegenvezetők készségesen megmagyarázzák, hogy azok – a nagy ajándékgyárral együtt – továbbra is a korvatunturi hegyek gyomrában működnek. Tisztelettel azt is mindig hozzá- teszik: pont ott, ahol Márkus bácsi feltételezte...)

MÁRVÁNYBETLEHEM • A világ, szobrászművész által készített és fennmaradt legrégebbi betlehemi jelenetét 1283-ban faragták ki már- ványból. Arnolfo *di Cambio* műve a Róma legnagyobb katolikus temp- lomában, a Santa Maria Maggiore bazilikában látható.

MEGBOCSÁTÁS • A skótok remélhe- tően nem skótoskodnak a gallyak tűzre vetésével. Több évszázada megköveteli tőlük a szokásrend, hogy haraggal a szívükben, düh- hökkel a lelkükben nem szabad a karácsonyi asztalhoz ülniük, mert az végzetes tragédiát hozhat min- denkire, aki együtt ünnepel ve- lük. Ezért aztán az estebéd előtt a kályhához-kandallóhoz járulnak, s a többiek füle hallatára felsorolják haragosaik nevét, elkövetett méltánytalanságaikat, gonoszságukat. Amikor egy-egy megbántásukat el- mondják, mindig újabb száraz galy- lyat vetnek a lángokba, hozzátéve: „Megbocsátok neki!”, vagy „Többé nem haragszom érte!”. A bűnboc- sátnak őszintének kell lenni, ellenkező esetben éppoly követke- ményei lesznek a dolognak, mintha semmit sem tettek volna. Ha hívek őseik eszményeihez, füstbe juttat-

nak minden ellenségeskedést. Le- het-e ennél szebb karácsonyi gon- dolat?

MENNY-NYÍLÁS • Az ortodox ke- resztények szertartásai közt nincs éjfélí mise. A legtöbb ember mégis fennmarad éjfélig, mert elődeiktől azt hallották, hogy abban a pillan- tásban, amikor az óra a karácsonyt megelőző éjfél kezd ütni, az éjszaka- kai égbolt sötét kárpitja kettényílik. Ha igaz ember veti rá a tekintetét, ilyenkor beleshet a mennyország- ba. Akinek ez sikerül, annak min- den kívánsága teljesül. Hogyan is aludnának nyugodtan egy ekkora esélyt elmulasztva?

MÉZKENÉS • Úgy tűnik, e szokás valamely változatában több nép is egyazon varázserőt sejt. A Bereg vármegyei (verchovinai) ruszinok körében szenteste, ha volt eladó sorban levő lány a családban, méz- zes vízben kellett megfürödni. Úgy, hogy először az arcára kent mézet kellett belemosnia a fürdő- vízébe, hogy mielőbb vőlegényt édesgethessen magához. Nyitra vármegyében a ruszin anya fok- hagymagerezdet mártott mézbe, s ugyanezen okból azzal rajzolt ke- resztet menyasszony korúvá érett leányai homlokára. A férje viszont a család többi tagjával tette ugyan- ezt, mert számukra az egészséget vélték emód biztosítani. A Magyar Katolikus Lexikon a Kiskárpátok vidékén élő szlovák édesanyákat emlegeti, akik a karácsonyi vacso- ra alatt kenték meg mézzel eladó lányaik és legényfiaik homlokát, hogy kedvesek legyenek majd a le- gények, illetve leányok előtt. Nógrádi és alföldi magyar családoknál is rögzítették, hogy karácsonyeste a gazdasszony mézzel keresztet csinál lánya és fia arcára, szájára, hogy mint méhek dongják körül őket a másik nem házasságra kész, szemrevaló, tehetős tagjai.

NAPJÓSLÁS • Aki lekéselt a Lu- ca-kalendáriumról, az is tehet kísérletet. Mégpedig olyat, amely- lyel – ha hisz a székelyeknek – akár száz-százötven évre előre is megjö- vendölheti az időjárás forgását. Há- romszéken azt mondják az öregek,

hogy amily nappal jó meg a karácsony, oly időt hoz magával. Attól függ az adott évi időjárás, hogy milyen napra esik december huszonötödike. Ha hétfőre az ködökkel teljes téli hónapokat, a szokásosnál több állathullást, viharos tavaszt ígér. Ha keddre, akkor elhúzódó tél, csapadékos tavasz, bőséges szőlő- bor- és gyümölcsstermés, de több halott vár az emberiség Kárpát-medencei részére. Szerda esetén vad, fagyokkal teli tél, szeles tavasz, csapadékos nyár és enyhe ősz jön, bő terméssel és jószágszaporulattal. Ha csütörtökkel jó karácsony, szintén kemény telet, szeles tavaszt hoz, de mellé száraz nyarat is – így összességében gyenge termést sejtet. Péntekre esvén a kezdés: fordulatot, perzselő nyár jön, amikor az állapotpusztulás magasra hág. Szombat ugyan kedvezőbbnek tűnik, hisz szép téllal köszön be, de viharos tavasz, kedvezőtlen, aszályos nyár, így nagy drágaság jön a nyomában. A vasárnap jó telet, enyhe tavaszt, széljárta nyarat, bő aratni- és szüretelnivalót, sűrűn ellő állatokat hoz. Az idén csütörtökkel veszi kezdetét a karácsony. Reménykedjünk, hogy 2015 jobb lesz annál, mint amelyet a székelyek egykor a fejükbe vettek!

NARANCSNAPTÁR • Az adventi naptár norvég változata. A karácsonyig hátralévő napoknak megfelelő mennyiségű szegfűszeget dőfnek át a narancshéjra. Esténként a gyerekek sorra kiszedik belőle egyet. Így aztán a számokhoz még nem értők is követni tudják, miként fogy a várakozás ideje a nagy napig.

NŐMIKULÁS • Időről időre jót mosolyog a világ azokon a válogatásokon, amelyek az Egyesült Államokban érvényben lévő érthetetlen, kacagtató tiltásokat tartalmazó törvények közül csemegéznek. Az úgynevezett precedens-jog következtében hadseregnyi olyan eseti jogi szabályozás maradt életben, amely fölött eljárt ugyan az idő, de visszavonására nem mutatkozott sem figyelem, sem akarat, mivel anélkül is használatlanok. Minnesota államban nemrég fedezték fel például, hogy hatályos még az a XIX. században megfogalmazott

rendelet, ami megtiltja, hogy nők öltözzenek Santa Clausnak. Feltehető, hogy vagy a férfi Mikulások munkakörének védelme, vagy az így keletkezett szeméremértő helyzetek elkerülése indokolta a jogszabályt, amihez büntetőtételként 30 napos elzárást rendeltek.

OLASZ-MAGYAR FEGYVERNYPUSZTÍTÁS • Az I. világháború 1914. évi karácsonyi (német, angol és elvétve francia katonákat érintő) nagy frontbarátkozása széles körben ismert, képei a történelemkönyvek legtöbbszörében helyet kapnak. Arról viszont, hogy a következő karácsony is termett ilyen csodát, igen kevés szó esik. Olaszország 1915 májusában lépett a hadviselők közé, így katonái az az évi december 24-26-át töltötték először az arcvonalon. Őket éppúgy megszállta karácsonyi békevágy, mint „kollégáikat” egy évvel korábban. Az egykorú krónikások így összegezték az emlékeiket: „1915 karácsonyán a császári és királyi 69-es gyalogezred III. zászlóaljának zömmel magyar katonái védtek az Isonzó mentén azokat a vonalakat, amelyek közelében volt a 240-es magaslat. A tetején egy mindenhol jól látható, több méter magas fenyőfa állt, amit a magyar bakák villanykörtekből készített »égősorral« fel is díszítettek a karácsonyt megelőző napokban. Aztán eljött az idő. Szenteste kigyulladtak a fények az immár karácsonyfává lett fenyőfán. Az olasz katonák először tüzet nyitottak a hirtelen felvillanó fények láttán, de aztán hirtelen csend lett... Aznap este elnémultak a fegyverek, csend és mozdulatlanság honolt a lövészárkokban és a barikádok mögött. Aznap este béke lett. Béke, melynek őrzője a mindkét oldalról jól látható karácsonyfa volt.”

OLENTZERO • A baszk hagyományok szerint nem Téalpó, nem Mikulás, hanem egy Olentzero nevezetű, baszk népviseletbe öltözött, pipafüstöt eregető, kormos arcú öreg bányász, illetve szénkereskedő hordja házhoz szenteste a gyerekek ajándékait. Ezzel hatalmas előnyhöz juttatja őket a hazájukban

élő kortársaikhoz képest, akiknek január 6-áig kell várniuk. A spanyol és katalán lurkók ajándékainak kézbesítésében ugyanis a Háromkirályok az illetékesek.

OLIEBOL • Hollandiában a karácsonyi ünnepek közeledtét leginkább az jelzi, hogy a városok és falvak utcáit egyaránt ellepik az oliebol-árusok. A nyílt színen sütik ezeket a gombóc alakú fánkokat, de leparkolt lakókocsikból is kínálják. A fánktésztaiba kandírozott és aszalt gyümölcsdarabokat, banánkockákat és mazsolát kevernek. A porcukorral (egyes vidékeken fahéjas porcukorral) hintett finomságok illata belengi a pályaudvarokat, áruházakat is, ami az adventi hangulat igen fontos része.

ÖRDÖGÉGETÉS • A guatemalai keresztények karácsonyra, minden fölösleges holmit, szemetet kihordanak lakásaikból, majd a lomtalanítás végén, karácsony előestéjén családtagjaikkal körbeállják a szeméthalmot. Fából kifaragnak egy apró ördög alakot, s ezt a tetejére helyezik. Közös karácsonyi éneklésbe és körtáncba kezdenek, majd lángot vetnek a szeméthalmomra. Akkor indulnak az ünnepi vacsorára, amikor már csak hamu marad az ördög után.

PÁLINKAÖNTÉS • Erdős Kamill, a legendás cigánykutató külön tanulmányt szentelt a cigány halotti kultusznak (Cigány temetés), amely a Néprajzi Közlönyben jelent meg 1958-ban. A tótkomlói oláh cigányok kapcsán arról is ír,

hogy húsvétkor, karácsonykor és újévkor, az ott élő romák fél liter pálinkát visznek a temetőbe, amit az elhalt hozzátartozóik sírjára öntözgetnek szét. („Ha valaki az életében nagyon szerette az italt, annak többet öntenek”). Feljegyezte azt is, amit egy karácsony délelőtti kocsmázáskor élt meg: „Együtt ittam Mujkóval, aki a földre döntött egy kis pálinkát a poharából és így szólt: apámnak is boldog karácsonyi ünnepeket kívánok!”

PAR – NEPAR • A baranyai bosnyák falvakban a szentestét karácsonyi dalok éneklésével, beszélgetéssel és közös játékkal töltötték. *Sarosácz* György tanulmánya szerint (Karácsonyi és lakodalmi szokások a sokacoknál és bosnyákoknál) a játékok közül a dióval való találgatósdi volt nagyon kedvelt. Mindenki belemarkolt a diós zsákba, majd annak a kérdésnek az eltalálása volt a feladat, hogy a többiek kezében páros vagy páratlan számú (par – nepar) diókoponya van-e rejtve. Mivel ez végtelenül egyszerű volt, a felnőttek és a legkisebbek együtt mulathatták a várakozás idejét vele.

PONTYVÉDŐK • Azt már volt időnk megszokni, hogy harcos környezetvédők műfenyők állítására, vagy olyan gyökeres fenyők vásárlására biztatják a vásárlókat, amiket karácsony után, díszeitől megfosztva kiültethetnek a természetbe. Már gyökeres fenyőfákat bérbeadó vállalkozások is teret nyertek. Arra azonban, amit mostanában Cseh-

országban terjesztenek, arra még nem láttunk másutt példát. Ott a zöldek arra igyekeznek rábírní a lakosságot, hogy ne egyenek halat karácsonykor. A hagyomány és a babona szerint a család egészsége és gazdagsága miatt ugyan ponty kell az asztalra, de arról, hogy milyen formában szükséges odatenni, arra nincs részletes utasítás. Vegyenek tehát egészen apró pontyot – javasolják – és azt egy méretes akváriumban „tálalják” fel szenteste. Karácsony napján aztán közösen megejthetik a jobb sorsra érdemes, szerencsés vízi jószág ünnepélyes szabadon engedését is a közeli folyó vagy tó vizébe (így téve pontot, illetve pontyot az ügy végére).

RADAR • Az Amerikai Egyesült Államok Légterparancsnoksága (North American Aerospace Command = NORAD) az 1970-es évektől külön telefonvonalat tartott fenn a gyerekek számára. Ezt az advent végső napjaiban lehetett hívni. Az érdeklődők pontos jelentést kérhettek arról, hogy légvédelmi radarok észlelik-e már Mikulás szánját, s ha igen, akkor az éppen merre jár. 1997-ben egy kényelmesebb módszerre váltották: honlapot nyitottak (www.noradsanta.org), amely december 23-ától folyamatos tájékoztatást ad, illetve radarképet közvetít a rénszarvasos légi jármű pillanatnyi helyzetéről.

REPERTOÁR • December 24-e délutánján gyerekek járják sorra a bolgár házakat, hogy énekes jókívánságaikkal mindenféle földi jót biztosítsanak a gazdáknak és – nem mellesleg – válogatott finomságokat önmaguknak. Éjfélt után

azonban érett férfiak teszik ugyanezt. A legjobb torkú és hangú községlakók (általában legfeljebb csak két csoportot alkotva), ünnepélyes népviseletbe öltöznek, s ők indulnak ilyenkor házalni. Vezetőjük a legtapasztaltabb énekes, aki már november eleje óta nyüstöli őket a daltanítással, dalpróbákkal. Nagyon sok karácsonyi éneket kell tudniuk. Bulgária egyes térségeiben a néprajzkutatók olyan csoportokat is ismernek, amelyek nyolcvannál több dallal járják az utcákat.

RIGÁSZOK • A nyugat-dunántúli, részben szlovénok lakta Farkasfán álló harangláb igencsak megszínylette a régi karácsonyokat. A Vendvidékről érkezett madarászok, a fenyőrigókat lépvesszővel összefogdosó, s azokkal kereskedő „rigászok” szokták olyankor titokban a kötelét megtépzni. Szerencsét hozó szálakat vittek belőle magukkal, amikre, a nézeteik szerint, a gazdag zsákmány miatt volt szükségük. Egy helyi legenda kering arról is, hogy az évek során annyira meggyengítették így a kötelet, hogy egy alkalommal elszakadt, s a hanyatt vágódó harangozó kezében maradt.

ROSSZALKODÓK • Míg az északi félteke többi részén a gyermekek decemberben már annyira jók, hogy szinte meg lehet ijedni tőlük (jó-cselekedeteket jókra halmozni), addig új-fundlandi kortársaik épp ilyenkor a legrosszabbak. Ráadásul a Kanada atlanti-óceáni partjánál

fekvő nagy szigeten is számításból teszik mindezt. Ott ugyanis bevett szokás, hogy a Luca-naptól karácsonyig telő tizenkét nap különféle maskarákat öltve, bátran hangoskodhatnak, komizkodhatnak a szomszédok kapuinál, ablakainál mindaddig, amíg édességekkel, gyümölcsökkel és más csemegékkel jobb belátásra nem bírják őket. A házigazdák nagyobb cukorka- és csokikészletekkel, pont úgy készülnék rájuk, mint Halloweenkor szokták. Van egy olyan szólás is felénk, ami a mi „szegény, mint a templom egere” szófordulatunk megfelelője. Rosszalkodásra sem érdemes – mondják náluk a szűköldökre.

SÁRGA KARÁCSONY • Fehér karácsony lesz-e vagy sem? – ez itt a kérdés. Másutt azonban más. Citrom-, esetleg narancssárga lesz-e, vagy megússzák ezek nélkül? Az időjárással összefüggő katasztrófákat előrejelző riasztási fokozat színeitől aggódnak. 1994-ben például azért volt Ausztráliában sárga a karácsony, mert 44 °C körüli hőmérsékleteket mértek, ami erdő- és bozóttüzekkel, közlekedési nehézségekkel járt. A tengerpart izzó homokpadjai miatt még a karácsonyi fürdőzést is ellehetetlenítették.

SOKADALOM • Mai fejjel nehéz elképzelni, hogy a betlehemezés hajdanán nem azt jelentette, hogy egy-egy maroknyi, jól felkészült gyerekcsoport járja az utcákat, hanem, hogy lépten-nyomon belépünk botlik az ember. Valósággal egymásnak adhatták a kilincset a felkeresett

házaknál. Az emlékidéző-jókívánóságvívó csoportosulások egykori sürgölődése-forgolódása talán sikeresen szemléltethető, ha felidézünk egy dél-alföldi város adatait. A Makói Friss Újság 1925. karácsonyi cikke 65-70 betlehemes csoportról ír, méghozzá úgy, hogy kevesli a számukat. Nosztalgiával idézi fel a régebbi időket, amikor a százzal is büszkélkedhettek. Négy évvel később ugyanez a lap 50 fölötti, tíz év múlva a Makói Újság pedig 60 helyi betlehemező csapatról írt...

STAFÉTAFA • Egy angol babona szerint a karácsonyi tűzre lefekvéskor úgy kell fát dobni, hogy reggelre maradjanak olyan hasábok, amiket a tűz csak megkapott, teljességgel nem égetett el. Ezek közül az egyiket félretették a következő karácsonyra. Akkor felaprították, darabjait alágyújtósként halmozták egymásra, s egy forgácsával keltették lángra az új tüzet. Megőrzésével a villámcsapást és a tűzvészt háritották el egy évre a háztól, elégetésével pedig a család valamennyi korábbi karácsonyát kívánták a következőkhöz fűzni. Ezért vigyáztak kincsként a félig-negyedéig megszesenedett fahasábra.

SÜTEMÉNY-KIÁLLÍTÁS • A vajdasági, szerbiai Versecen (Vršac) néhány éve idegenforgalmi nevezetességgé, sőt kiskereskedelmi tevékenységgé nőtte ki magát egy közösségi piknik-jellegű találkozó. December 22-24-én az ott élő háziasszonyok mutatták meg egymásnak, hogy ki, milyen süteményeket készített a következő napokra.

A tréceslés, a kóstolás, a recept- s időnként a készítménycsere is része volt a programnak. Manapság már nemcsak a környező, hanem messzebbi településekről is felkeresik a falut, hogy megtekintsék, megízleljék, megvásárolják a kiállítás remekműveit.

SZAPPANHAB • A XIX. század végén a szegényebb családokban senki nem lepődött meg azon, ha a ház feje borotválkozó edénykével, benne kemény szappanhabbal és arcpamaccsal sietett a karácsonyfához. Tollkés (beretva) nem volt nála, így nem kellett féltetni a túleveleket. Nem is azért ment a gazda, mert a fenyő borostája izgatta. Díszíteni indult. Jobb híján a szappanhabbal idézte fel a behaviorált agak látványát.

SZENT HILARIUS • A hagyomány az ő nevéhez, a 315-ben Galliában (a mai franciaországi Poitiers-ben) született püspök és egyháztanító személyéhez köti az első karácsonyi ének szerzőségét.

SZESZTERHES NAPOK • A Szovjetunióban annak idején a Gyed Maróz (Télapó, Fagyapó) december 31-én éjjel, január 1-én hajnalban tette a maga ajándékait az ablakokba. A karácsony családi ünneplése is az újévvel egy napon történt, mivel a betlehemi születésnap (január 7.) a pravoszláv egyházi naptár szerint a legtöbbször munkanapra esett. Amióta a nevezett államszövetség az elemeire oszlott, Oroszországban visszakapta régi rangját a karácsony is. 2005-ben olyan

rendeletet alkottak, amely jelképes hídként köti össze az eltérő hagyományaikhoz makacsul ragaszkodó polgárokat. Az évtől kezdődően tíznapos munkaszünet köszönti az új évet és a karácsonyt. December 30-tól január 8-ig zárva tartanak a hivatalok, a legtöbb gyár, üzem és a kereskedelem kivételével a szolgáltatók is. Sok a jóból! – fogalmazzák meg egyre többen, látván, hogy az emberek zöme nem tudja tartalmasan eltölteni az így felduzzadt szabadidejét. Hogy mihez kezdenek akkor a túlméretezett karácsonyi szünettel? Szemléletesen mutat rá a „nagy dekád” közkeletű – lesújtó értékítéletet tartalmazó – népi elnevezése: „Szeszterhes napok”.

SZIKRALES • A karácsonyi tuskó, a badnjak égetésekor a szerbek fél szeme mindig a kályhán, kandallón van. Nemcsak, és nem elsősorban a tűzvédelmi vezérelvek okán! Többnyire a felcsapó szikrák számára figyelnek. Úgy vélik, hogy minél többet és sziporkázik a tűz, a jövőben annál nagyobb gazdagság lesz osztályrészük.

SZILVA • Háztartásainkban régen komoly szerepe volt az aszalásos gyümölcsstartósításnak. A lekvárfőzés mellett ekképp biztosították télire a változatosabb vitaminforrást. A szilvát savanyúságként, befőttként és aszalt formájában is fogyasztották. Azt, hogy kedvelt ínycsengés volt, két – több helyen rögzített – magyar szólás is megőrizte. Már sok karácsonyi szilvát

evett (megevett) – mondták az öreg emberekre. Meg nem eszi már a karácsonyi szilvát – így írták körül, valaki egészségi állapotát, amely úgy leromlott, hogy halállal fenyeget a következő decemberig.

SZÜLETÉS TEMPLOMA • Betlehemben található és az UNESCO Világörökségi Listájára is felvették. Az első templomot Jézus Krisztus IV. századi hagyományok szerinti szülőhelye, egy barlang fölé *Konstantin* császár édesanyja (*Szent Ilona*) kezdeményezésére építették 333-334-ben. A helyszínt már a korai keresztény időkben számon tartotta az ősegyház. A jelenlegi épületet a VI. század elején *I. Justinianus* bizánci császár emeltette. Ez az egyik legrégebbi keresztény templom a világon. A nevezetes kegyhely a régi templomot, egy görög ortodox kolostort, egy örmény és egy római katolikus (ferences) rendházat foglal magában. A templomból lépcsők vezetnek le a mészkőbarlangba, melyben egy ezüstcsillag jelzi a földön az egykori jászol szomszédságát. Felirata: „Hic de Virgine Maria Jesus Christus natus est” (Itt született meg Szűz Máriától Jézus Krisztus).

TERÍTÉK • A csak karácsonykor használatos asztalterítők és szalvéták sokféle erősítik az ünnep különleges hangulatát. Akadnak olyan családok is, amelyek az ünnep tiszteletére az ezüst evőeszközökkel és a nagymamától megörökölt régi porcelán tálakkal, tányé-

rokkal terítenek. A kereskedelmi kínálatban megtalálhatók a visszafogottól harsányig terjedő miniatúrájú karácsonyi tányér- és pohárkészletek, sőt kanál, kés és villa is készül már ilyen motívumokkal.

TUSKÓTRIÓ • A kályhával, kemencével, kandallóval berendezett házakban élő horvát családoknál – más délszláv népekhez hasonlóan – ma is ragaszkodnak ahhoz a szokáshoz, hogy a fűtő-sütő alkalmazások valamelyikében három tuskóval gyújtanak karácsonyi tüzet. Ezzel a számmal, ezzel a tűzzel a Szentháromságot vélik megidézni. Az ünnepi gyertyákat is mindig e tűzről vett lánggal, vagy paraszával gyújtják meg.

TŰZHELY • A Bolgár-Morava balpartján fekvő leskovaci (leszkovcsai) szerb családoknál – ahogyan azt *Andorka* Rudolf rögzítette – az volt a szokás, hogy karácsony estéjén a háziasszony (mivel úgy hiszik, hogy ilyenkor a tűzhelyen lakoznak az ősök lelkei), a tűzhely mellé ült, és amíg a háziak és vacsoravendégeik körbe nem járták, el nem mozdult mellőle.

UJJNYALÁS • Van egy közismert magyar szófordulat, mely szerint, ha valakinek nagyon ízlett, amit megevett: „mind a tíz ujját megnyalja utána”. Ez persze nálunk nem jelenti az, hogy valóban össze kellene nyaloznunk az említett porcikánkat. A lettek körében viszont él egy babona, ami miatt

csakugyan megteszik, amit felénk csak emlegetnek. Úgy hiszik, hogy, aki nem nyalja meg mindkét keze öregujjától kisujjáig kinőtt valamennyi étekmarkolóját, az a következő karácsonyig igencsak bánhatja. A kihagyott ujjpercekbe ugyanis sűrűn szakad majd a szálka, szalad be a késél... Nagyobb balesetekről már nem is szólva.

ÚRDAL • A világűrből a Földre visszainduló amerikai Gemini-6 űrhajósai váratlan bejelentést tettek: északról délre tartó, poláris, de nagyon alacsony pályán közlekedő azonosítatlan repülő eszközt észleltek. Egy parancsnoki modul látnak, amely előtt nyolc kiegészítő modul halad. (Gondolom ekkor kaptak Hustonban, a földi űrközpontban a szívükhöz, vagy kezdtek lila-szederjes ajakkal mentőkért tárcsázni.) Pár másodperc hatású után újabb szívszorító bejelentés következett: szabad szemmel látják már a parancsnoki modul pilótáját... Piros ruhát visel! Ekkor azonban már hallani is lehetett – helyenként borzasztó hamisan, de felismerhetően a Jingle Bells közkedvelt dallamát. Walter Schirra parancsnok játszotta egy parányi (félkisujnyi) szájharmonikán, amelyhez társa, Tom Stafford kutatóűrhajós hat összefűzött pöttöm csengettyűt rázva igyekezett kíséretet adni. A közelgő karácsonyra tekintettel beszéltek meg ezt a csínytevést, s csempészték a fedélzetre a két törpehangszert. Ez volt az első emberi dal bár gyatra, ám mégiscsak történelmi közvetítése a világűrűből. Nem hihető, hogy a két űrpilóta dicséretet kapott volna főnökeiktől ezért a csibészességért, ám derűs perceket szereztek a felnőtteknek, népszerűséget maguknak, s „tudományos” bizonyosságot a kisgyerekeknek a Mikulás létezéséről. Az űrkoncert két hangkeltő eszköze ma az amerikai Nemzeti Repülési és Űrkutatási Múzeum féltve őrzött kincse.

VIGÍLIA • A régi Rómában így nevezték az éjszakai – tűzre és rendre vigyázó – őrzőket, őrállókat. Nevük a vigiliare (virrasztani) szóból eredt. Jézus szüle-

tésének előestéjét a várakozó éjjeli virrasztás miatt szintén vigíliának nevezik.

VÍZISI • Azt olvasva, hogy Ausztráliában és Új-Zélandon a Mikulás vízrepestőn, szörfdeszkán vagy akár vízibiciklin érkezik meg híveihez, aligha lepődik meg bárki is. Arrafelé ugyanis – mint írtuk – a december meleg, nyári hónap. Észak-Amerikában, ahol hideg van, és sokszor befagynak a tavak, folyók, sokkal különösebb egy ilyen esemény. Márpedig a Potomac folyón, a Washingtonhoz közeli, Maryland államban fekvő National Harbor-nél Santa Claus és „rénszarvasai”, valamint néhány „kismanója” 1990-től kezdődően a jeges vízben is sítalpakon jutnak el a helyi kikötőig. Ha kell, úszó jégtáblák között is parádéznak, vízisielnek az évről évre népesebb közönség előtt.

VÖRÖSBEGY • Nagy-Britannia karácsonyi képeslapjain – a rajzoltakon legalábbis – gyakran feltűnik egy, a különösen hideg teleken az emberi otthonok közelségébe húzódó erdei állatka, a csipkemedár (közönséges nevén: vörösbegy). Ottani népszerűségére mi sem jellemzőbb, mint az, hogy 1960-ban a szigetország nemzeti madarává választották. (A magyar állatbarátok 1996-ban szavazták Az év madarává.) Az üdvözlőkártyákon azonban nem ezzel vívták ki megérdemelt helyüket, hanem egy különös gonoszkodás révén. Pont azokat gúnyolták vele, akik ilyen tájt a tömérdék levél és csomag időbeni célba juttatásán fáradoztak. A királyi posta alkalmazottai valaha ugyanis fehér nadrágot és piros zekét, kabátot viselettek, így pontosan leképezték a nevezett madár tollszíneit. A kézbesítőket kacagták ki „Jön már a vörösbegy!” – kurjongatásokkal, „Vörösbegy, vörösbegy, esze nincs sok, s az is megy!” – típusú mondatokkal. A tollpihés állatkat eredetileg a csúfolkodás szándékával kanyarították lapjaikra a tréfás rajzolókat. (A becsmért postások dicséretére legyen mondva, hogy az így „felékített” küldemények is eljutottak a címzettjeikhez, s nem

a szemetesben végezték.) Mára, amikor már elhomályosult a vörösbegyek „rovott múltja”, a rosszban is kitartó hűség jelképét vélik belátni a piros mellényes kismadár vidám fizimiskájába.

ZABSZÓRÁS • A katolikus egyház szertartásrendjében karácsony második napja, december 26., Szent István, a legelső keresztény vértanú emléknapja, kinek halálát a hite miatti agyonkövezés okozta. Épp ezért a kövekkel foglalatokozó szakmák (kőtörők, kőfaragók, szobrászok, kőművesek, téglavetők), valamint a lovak védőszentjeként, illetve a jó halál közbenjárójaként tartják számon. A katolikus templomokban – a rá való tekintettel – e napon szentelik meg a lovak etetésére szánt zabot. Ha a gazdák kéri, a pap ilyenkor keresi fel az istállót, hogy az épületet és a benne levő lovakat megáldja. Lengyelországban e napon templomba menet egy-egy maréknyi zabot visznek az emberek magukkal, amit aztán a mise végén nagy vidáman egymásra szórnak. Mondani se kell, különösen a gyerekek élvezik e karácsonyi rendbontást.

ZIEMASSVĚTKI • Ez a magyar szemnek igen furcsa szó jelöli a lett emberek számára a karácsony ünnepét. Szó szerint: téli ünnep. A lettek már a kereszténység felvétele előtt is megülték, bár néhány történész szerint akkor még december 22-én. A közelgő téli napfordulót, a rövidülő éjszakákat ünnepelték meg pogány szertartással. Ennek az ősi ünnepüknek nevét örökölte meg náluk a karácsony.

Hegedűs Sándor összeállítása